

כזית מכל אחת, אלא בזה אחר זה פה 285.

1234567

דבר הלכה

לחם משנה ואין המצוה מתקיימת צכך, כי העיקר הוא תחלת הסעודה 284. פה. הנה צשו"ע סי' תע"ה ס"א מצואר שיאכל כזית מהעליונה וכזית מהפרוסה וישתדל לכתחלה לאכלס יחד ולא בזה אחר זה. אך צ"ע צמי שמכוין לזאת ידי מצוה רק במצוה הפרוסה שהיא לחם עוני ואילו על העליונה כוונתו רק לצרכת המוציא על לחם משנה [כשיטת הצ"ח והמג"א שם סק"ד צדעת הטור והשו"ע], והוא אוכלס ביחד, וכן לפי ה"ד דמספקין צאיזה מהם מקיים המצוה וק"א מכיון למצות מצוה על אותה המצוה שראויה לכך ועל השני רק לצרכת המוציא [כדעת הט"ז והפרי חדש ושו"ע הרב ועוד

על הפת וכתב המג"א שם סק"א שצריך להציא לחם משנה, הרי דגם לאחר הצרכה שייכא מצות לח"מ על גוף הצליעה, זה אינו, חדא דאין זו תקנה לנד"ד שהרי סו"ס יצרך צ' הצרכות על הפרוסה והיינו חצילות, ותו דכל שכוונתו לאכול גם מן השלמה צריך להקדימה לפני הפרוסה כמצואר צקוגיא שם ובסי' קס"ו ס"א 283. גם נראה דאף שמוכח מהמג"א דמתקיימת מצות לח"מ ע"י הצליעה בלא הצרכה, מ"מ מסתבר דהיינו מפני שהעיקר היא שתחלת הסעודה תהא בצליעת שני לחמים זכר למן (ולא הצרכה), אבל לאחר שכבר אכל מן הפרוסה ואין זו תחלת הסעודה אפשר דאין שום חיוצ להציא

אחר תחלת

ארחות הלכה

283. חידושי מנחת שלמה ברכות (נדפסו בספר הזכרון צהר - אהל ברוך) ל"ט ע"ב. 284. שמירת שבת כהלכתה פנ"ב הע' ע"ה (ליישוב דברי המג"א ממה שהקשה עליו בסי' תורת שבת סי' רע"א סק"א הא עיקר מצות לח"מ היא בשעת ברכה כדמוכח מפירש"י בשבת קי"ז ע"ב אהא דצריך לבצוע על ב' ככרות שכתב "ברכת המוציא" וכ"ה בר"ן שם). אכן מש"כ רבנו דהעיקר הוא תחלת הסעודה ולא הברכה, לכאן כוונתו רק דאין שעת הברכה עיקר אבל עכ"פ לכתחלה צריך לח"מ גם בשעת ברכה כמבואר מדברי התוס' בברכות והשו"ע בסי' רע"ד ס"א. ולפ"ז בפורס מפה ומקדש לפי הכרעת האחרונים והמ"ב בסי' רע"א סק"ח דאינו מברך המוציא שנית, אינו מקיים מצות לחם משנה שהרי אין כאן תחלת סעודה. ובאמת לא הזכירו שם הפוסקים שיטול לחם משנה כמו שכתבו להלן שם ס"ו כמבואר בפנים. וראה לעיל ציון 268. ומ"מ כתב רבנו בתשו' כת"י דיוכל לצאת בבציעת חברו על לחם משנה, וז"ל: חושבני דדוקא בכזה"ג שחייב בברכה ואינו רוצה לצאת בברכה של הבורע סובר המ"ב [סי' רע"ד סק"ב] דלא יצא מצות לח"מ, אבל בכזה"ג שפטור מברכה, כמו בפורס מפה ומקדש או אם השומע שכח ובירך תחלה על פרוסה [ואכל ממנה] ונזכר אח"כ ורוצה לצאת בלחם משנה של אחר, נראה דמצטרף שפיר למעשהו של הבורע ושפיר יוצא [-] וראה בעי"ז לעיל דבר הלכה אות ע"ט]. גם יתכן דחובת לחם משנה בשבת קדמה לחובת ברכה [-] שהרי חובת לחם משנה יש אומרים שהיא מן התורה, עיין ט"ז סי' תרע"ח סק"ב ושעה"צ סי' רע"א סק"א, וראה שמירת שבת כהלכתה פנ"ה הע' א', ואילו חובת ברכת הנהנין היא מדברי סופרים כמ"ש הרמב"ם בפ"א מברכות ה"ב והתוס' בברכות ל"ה ע"א (ד"ה לפניו), ועיין עוד בחי' הרשב"א ברכות שם ומ"ח ע"ב] ואפ"ה היה אפשר גם אז להוציא אחרים [-] וע"כ דמוציאו בעצם הבציעה]. עכ"ל. 285. חידושי

למס' פסחים קט"ז ע"א. וכו' נהג רבנו.

דבר הלכה

דעת השו"ע, וכ"כ המ"צ סק"ט, דאמאי לא נימא דאחיא מנה דרשות ומצטל מנה דמנה. וגם יש לפעמים שנשאר רק שליש מהכזית של מנה בתוך שני שליש מהמנה שנחכוין עלי' שלא תהא למנה, וגם יש שמהעליונה לקח לכתחלה מעט יותר ונמלא דהפרוסה צטלה מיד צעליונה שהיא רוצ' 286. ונראה דכיון שגם העליונה ראויה למנות מנה לא שייך ציטול צכה"ג ואין לחוש לכך. אצל מ"מ נראה דאם רק הפרוסה היא ממנה שמורה משעת קצירה, או מהדר

שהפרוסה תהא ממנה שאופין צי"ד לאחר מנות 287, או מהדר שמהא דוקא ממנה יד 288 וכדומה, לכאורה צריך להקפיד לאוכלס בזה אחר זה ולא צבת אחת, דלפי ההידור שהוא רוצה צו נחשבת המנה האחרת מנה דרשות וא"כ יש לנו לומר דאחיא מנה דרשות ומצטל מנה דמנה, דכיון דשתיהן מין אחד גרע טפי ומצטל האחת את חצרתה (ראה צמנחת חינוך מנה ו' אות צ') 289. ולכן נראה שצאופן זה לא יאכלס צבת אחת, אלא או שיאכל כזית מן העליונה מחלה

ארחות הלכה

286. עיין מגן האלף סי' תע"ה (סוד"ה ודע) שעמד בזה, וראה ס' ברכת מועדיך סי' כ'. 287. ובשיעור לתלמידים בענין זה הוסיף רבנו: וכן המהדר לצאת דעת הירושלמי שכשם שהפסח זמנו בע"פ אחר חצות כך גם המצה של מצוה, והוא ודאי הידור חשוב שהרי כן דעת הירושלמי, והטור סי' תנ"ה פסק לחוש לזה לכתחלה, ולכן אף דלהלכה נקטינן ודאי דיצא [ראה שו"ע ומ"ב שם], והגר"א ז"ל הרי לא נהג בזה, סו"ס הידור חשוב הוא. עכ"ל. ורבנו לא הידר מלפנים בזה [וסיפר שאף אביו הגרחי"ל ז"ל, מאז שנוכח בעצמו במכשולים העלולים להיות באפיה זו, פסק מלהדר בכך], אבל מאז שאפו ב"ב מצות בערב פסח בחבורות מהודרות שדקדקו בזהירות יתירה בכל עסק המצות, זירזם לכך, והידר ליקח המצה האמצעית ממצות אלו. 288. כן היתה דעת רבנו, דאף אלו שלפנים נהגו במצות מכונה לאור המצב ששרר אז בהרבה מאפיות יד, בזמננו שהאפי' ביד נשתבחה הרבה ומדקדקים בה היטב, נכון ליקח לכזית של מצוה ממצות יד, וראה לעיל בפרק מצה ומרור. ובשיעור הזכיר רבנו דה"ה במהדר שמהא המצה מטחינת יד, ואף שאינו אלא הידור, כמבואר בבה"ל סי' ת"ס ס"א ד"ה אין לשין, מ"מ כיון שרוצה בהידור זה יש לו להקפיד שלא לאכלס בבת אחת. 289. מנחת שלמה קמא סי' צ"א אות ט"ו. וסיים שם "ומעולם לא שמענו להקפיד על כך", אבל למעשה נהג כך והורה כן לרבים. וראוי להביא בזה דברי חתן רבנו, הגר"ר יהודה טרגר שליט"א, ב"אחרית דבר" להליכות שלמה תפלה (עמ' ש"פ) אודות הנהגות רבנו, וז"ל: עוד היה אפשר לראות אצלו פועל יוצא ממדת האמת ועשיית הדברים "לשם פעלך", שהנהגה כרגיל כשיש לאדם איזה קושיא או חידוש, ככל שהקושיא יותר חזקה או החידוש יותר גדול אזי ההתפעלות יותר חזקה וההרגשה יותר טובה, וישנם כאלו שכשהחידוש הוא שלא כמנהג העולם הם אף יפליגו בזה להוציאו לרשות הרבים, אולם אצלו היה הכל בהיפוך, אם היתה לו קושיא שלא היה יכול להשיב עליה היה מאד מצטער וכואב, וככל שהקושיא היתה חזקה כן גבר עליו צערו וכאבו, וכיון שבספריו לא בא ענין זה לידי בטוי אציין כאן רק כמה דוגמאות וכו', וכן המובא בספר מנחת שלמה סימן צ"א בדברי הפוסקים בסדר של אכילת כזית מצה שיש לכתחילה לקחת שני כזיתים וכו', הנהגה בזאת ההערה היה מדבר בכל ערב פסח, והיה מדבר בצער שמצוה זו הנוהגת אחת בשנה אין לנו דבר ברור מה לכיון ואיך לעשותה וכו', ולא היה אצלו ענין זה בבחינת קושיא או סתם הערה, רק הדיבור שבענינותנו איננו יודעים איך להתנהג ולעשות בדבר פשוט כזה ואיך נוכל לקיים המצוה כהלכתה. עכ"ל.

אכילת הקטנים

מג. קמן שאינו יכול לאכול כזית מצה ומרור בתוך כדי אכילת פרס פו, אין לחנכו

דבר הלכה

1234567

ואח"כ מן הפרוסה²⁹⁰, או שיטעם תחלה רק העליונה²⁹¹. פו. ופשוט דיש להקל לדידי' בשיעור של מעט מן העליונה ומיד אח"כ יאכל כזית מן הפרוסה ואח"כ ישוב ויאכל כזית מן

ארחות הלכה

290. בדברי השו"ע שם: ואם אינו יכול לאכול כשני זיתים ביחד יאכל של המוציא תחלה ואח"כ של אכילת מצה (כלומר מן השלמה תחלה, עיין מ"ב שם). 291. ח"י למס' פסחים קט"ז ע"א. וכן נהג רבנו - שמצתו האמצעית היתה "מצת מצוה" שנאפית בערב פסח כנ"ל פ"ז סי"א - וגם הורה לאחרים כהאופן הב'. ומה שלא נהג כסדר המבואר בשו"ע צ"ב, ואולי משום דהב"ח והפרישה והגר"א והפמ"ג (משב"ז סק"ב) פירשו דעת השו"ע דהא דצריך לאכול שניהם יחד הוא משום דאם יאכל העליונה תחלה כבר קיים מצות מצה ואנן בעינן לכתחלה שיקיימנה בפרוסה, ולאכול מהפרוסה תחלה א"א דאין מעבירין על המצוות, עיי"ש, ולפ"ז הא דבדיעבד יאכל של המוציא תחלה היינו משום דמוטב להפסיד המעלה דפרוסה מלהעביר על המצוות, וא"כ היינו דוקא כשהמצוות שוין בהידורן, אבל אם מלבד שהיא הפרוסה הריהי גם מהודרת יותר לכאורה אין לחוש משום אין מעבירין שהרי ההעברה היא מפני שלפי ההידור שרוצה בו אין זו מצה הראויה למצוה. ואף דבחק יעקב (סק"ה) כתב דהקדמת העליונה בכה"ג היא משום חשש הפסק בין ברכת המוציא לאכילה עיי"ש (וכ"כ בשו"ע הרב ובמ"ב כנ"ל), הרי אי משום הא ודאי סגי בפחות מכזית, ולכן ס"ל לרבנו דיאכל מעט מן העליונה תחלה ואח"כ כזית מן הפרוסה ושוב כזית מן העליונה. אכן לפ"ז היינו דוקא במי שמצתו הפרוסה מהודרת יותר ולא כששתיהן שוות, ומדברי רבנו בשיעור בהל' פסח לבני ישיבת קול תורה נראה דבכל גווני ס"ל כהסדר הנ"ל, ואולי משום דלפי מה שמצוי שרבים אינם מקפידים על אכילת כזית מיד בתחלת הסעודה - כנ"ל ציון 272 - עדיף טפי להקדים הכזית מן הפרוסה. ויצוין שכן כתב בספר "שבח פסח" על דיני ליל הסדר להגאון בעל "זרע אמת", ענף "מוציא מצה" אות ד', דלהסוברים שאכילת ב' כזיתים היא משום המוציא מוטב שיאכל רק קצת מהמצה העליונה קודם אכילת כזית מהפרוסה, עיי"ש. ובשנים קודמות אמר רבנו שיש גם עצה לאכול ב' הכזיתים יחד ולא יכוין כי אם באופן כללי שכוונתו לצאת ידי מצוה באופן הטוב ביותר, עכ"ד. ונראה דהיינו שבאופן זה אם יגמור אכילתו בתוך כדי אכילת פרס נחשב כזית אחד למצה ואחד להמוציא, ואם לאו יחשב הכזית הראשון שבלע - אף שהוא מעורב מב' המצות - למצוה, ואז אין הכזית הב' לקיום מצוה. אבל בשנים המאוחרות הורה רק כנ"ל. ובעיקר דברי הב"ח בטעם אכילת שני הכזיתים יחד נראה לכאורה דהיינו לשיטתו דהכזית הב' הוא משום המוציא ולא מפני הספק דמצה, ולדידי' י"ל דבדיעבד אין קפידא ולעולם יוצא במה שאוכל ראשון, והשני הוא להמוציא, אבל להסוברים דמספקא לן באיזה יוצאין כזית מצה ודאי אינו מכוין לצאת בהשלמה אם הלכה כהסוברים דפרוסה עדיף, שהרי לכך אוכל שניהם, ולפ"ז הגר"א שכתב כאן בדברי הב"ח אזיל ג"כ בשיטה זו, והשו"ע הרב (ס"ו) והמ"ב (סק"ח) שנקטו כאן כהח"י דלהלן דהקדמת האכילה מן העליונה היא משום חשש הפסק בין הברכה להכזית השני, היינו מפני שנקטו שם בטעם אכילת ב' הכזיתים כהפרי חדש שהוא מחמת הספק. ויתכן דהיינו מש"כ הפרי חדש דכיון שאוכל מחמת הספק סרה קושית מהר"ל מפראג דכל שאינו בזה אחר זה אפי' בב"א אינו, כלומר דלהב"ח תיקשי דאם לאחר שאכל כזית מן השלמה יצא נמצא שאין טעם לאכול אחריו מן הפרוסה וא"כ ה"ה בבת אחת. אבל לדידי' דהאכילה היא מספק ניחא [ובדעת הב"ח

דבר הלכה

דהיינו תשע דקות כדעת החת"ס (נשו"מ ח"ו סי' ט"ז)²⁹². וה"ה לענין חולה וזקן, דאף שאם אפשר ודאי ראוי שיאכלו צמח ארבע דקות, שהוא השיעור שרגילים לנהוג בו הצריאים, מ"מ אם קשה הדבר יש להקל להם לשער כא"פ בשיעור זה של תשע דקות²⁹³.

ארחות הלכה

אולי י"ל דלענין המוציא שפיר חיישין אף בדיעבד להדעות דקאי על הפרוסה, שהרי ס"ל שיש לאכול ממה שבירכו עליו המוציא דוקא, ורק לענין מצה אין לחוש בדיעבד שיצא בהמצה השלימה, ולכן בכה"ג אוכל גם מן הפרוסה לשם המוציא לצאת גם לדעה זו, ועדיין צ"ע. אך עיין פמ"ג במשב"ז סק"ב שפי' טעם אכילת ב' כזיתים כהפרי חדש ואפ"ה פי' טעם הקדמת המוציא כהב"ח, וצ"ע. **ובדבר תמיהת המ"ב בבה"ל** (סי' תע"ה ס"א ד"ה כזית) על דעה זו שמפני הספק צריכים לאכול ב' כזיתים איך סתמו במתני' וגמ' דבעינן רק כזית אחד ותו לא, אמר רבנו דצריך לפרש כוונתו דנהי דעל הגמ' גופא פשוט שלק"מ שהרי הם לא נסתפקו כלל בדבר, מ"מ הי' להראשונים לפרש דבר זה להדיא. ועכ"פ יש לדעת דאף להמ"ב פשוט דלא סגי בכזית אחד ותו לא, שהרי צריך לטעום עכ"פ מעט מן השלמה (לדין דבעינן ג' מצות ויוצאים לחם משנה בהשלמה). עכ"ד. **292**. חינוך הבנים למצוות (להגרי"י נויבירט) עמ' ט"ו, ושמירת שבת כהלכתה פנ"ד הע' ק"ז. והנה לכאורה פשוט דלגבי הקטן משערין כזית בשיעור הקטן (ואולי אף כהסוברים דכשיעור הזית שבאותו דור), ושיעור זה בדרך כלל יכול כל קטן לאכול במשך תשע דקות (ושיעור זה דהחתם סופר לא תליא במדידת שיעור כזית כי יסודו הוא ע"פ הוכחה מהש"ס שתשע דקות הוא פחות מכדי אכילת פרס עיי"ש). ואולי הכוונה כאן לקטן שאין לסמוך עליו שיקפיד לאכול הכזית בתוך זמן זה. אך יש להעיר דנהי דמצות שלנו קשים לאכילה, אבל לענין חיוב הקטן מדין חינוך פשוט דתליא בשיעור הזמן שיכול לאכול כזית ממצה עבה ורכה, וא"כ משכחת לה טובא שהקטן יכול לאכול כראוי ממצה כזו וחייב מדין חינוך ומ"מ למעשה אינו יכול לאכול מהמצות הקשות שלנו. **293**. שו"ת דברי חכמים אור"ח פרק ל"ג ורשימות. וראה הליכות שלמה דיני יוה"כ, פ"ה ציון 26, לענין אכילת החולה ביום הכפורים. **ויצוין** שכשהורה רבנו לחולים להקל בשיעור זה לאכילת מצה לא הורה שיחמירו לאידך גיסא שלא לברך על אכילת מצה (ובהמ"ז). **ולענין** שיעור כזית לחולה ראה לעיל דבר הלכה אות כ"א. **ופעמים** רבות טרח רבנו בעצמו לסדר לחולים שיעור מצה מדוקדק ולקבוע להם איך ובכמה זמן יאכלו. ופעם כשביקר רבנו חולה ממקורביו תינה הלה לפניו את צערו ושברון רוחו על שגם לאחר התאמצותו אין עולה בידו לקיים המצוות כתיקונן. ונענה רבנו: הנה מדרתו של אברהם אבינו ע"ה היתה מדת החסד שעסק בה כל ימיו, אולם בתורה לא נזכרו אלא שתי פעולות, האחת הכנסת האורחים שקיים עם המלאכים והשנית נטיעת האשל בבאר שבע שנוכרה בסוף פרשת וירא (בראשית כא, לג) "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ד' אל עולם". ולכאורה יפלא, הרי נטיעת האשל בבאר שבע היתה פעולת החסד העיקרית של אאע"ה כדברי הגמרא בסוטה (י' ע"ב, הובא ברש"י שם) אל תיקרי ויקרא אלא ויקריא מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב וכו', ובזה עסק עשרות שנים, ואף על פי כן לא נזכר מכל זאת בתורה אלא פסוק אחד בלבד, ואילו ביאת המלאכים שהיתה מאורע חד פעמי בלבד האריכה והרחיבה בו התורה ותיארה כל פרט ופרט מאופן ההכנה וסדר האכילה וכו', ולא עוד אלא שכל פעולה ופעולה שעשה אז עשתה רושם לדורות, כדברי הגמרא בבבא מציעא (פ"ו ע"ב) כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו, ואמרו עוד שם תנא דבי רבי ישמעאל בשכר חמאה וחלב זכו למן בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן בשכר יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים, עיי"ש, והדברים הפלא ופלא, מהי חשיבותו המיוחדת והנשגבה